

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRKİYE İLE RUSYA ARASINDAKİ DOĞAL GAZ İŞBİRLİĞİNİN TÜRKİYE'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİNE ETKİSİ*
COMBINED EFFECT OF TURKISH ENERGY SECURITY COOPERATION BETWEEN TURKEY AND RUSSIA

Zeliha HODALOĞULLARI*

Aydın AYDIN**

Öz

Kuşkusuz enerji 21. yüzyılda ulusların gelişmişlik derecesinin en önemli parametrelerinden birini oluşturmaktadır. Türkiye'nin hızlı nüfus artışı ve kalkınmasıyla özellikle doğalgaz ve petrol tüketiminin hızla artması, Rusya'nın ise dünyada eşi benzeri olmayan rezervlere sahip olması sebebiyle iki ülke arasında büyük bir işbirliği potansiyeli oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar, Türkiye ve Rusya'nın özellikle doğalgaz alanında ciddi bağımlılığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı enerji koridoru konumundaki Türkiye'nin enerji güvenliği politikalarını ve Türkiye-Rusya enerji işbirliğinin ve bağımlılığının Türkiye'nin enerji güvenlik politikalarına etkilerini araştırmaktır. Bu çerçevede araştırmanın metodolojisi iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel süreci, Türkiye'nin enerji güzergahı açısından stratejik konumu mevcut boru hatları göz önüne alınarak enerjinin bir dış politika enstürümanı olarak kullanılması üzerinden niteliksel olarak ele alınmıştır. Aynı zamanda Rusya ile doğalgaz ilişkisini güncel sayısal veriler kullanılarak nicel verilerden de yararlanılmıştır. Enerji açısından Rusya'ya önemli oranda bağımlı durumda olan Türkiye'nin enerji güvenliği noktasında tüm gerçekleri göz önünde bulundurarak yeni alternatif enerji kaynakları ve güzargahlarının geliştirmesinin gerekliliği çalışmanın sonucunda ulaşılan sonuçlardır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Rusya, Doğalgaz, Enerji Güvenliği

Abstract

Doublelessly energy is one of the most important parameters of nation's development level in 21st century. As Turkey has a rapid population increase and economic development and, as because Russia has incredible natural reserves; both countries have a huge cooperation potential. Completed researches have shown that Turkey and Russia has a serious dependence. The aim of this study is to understand the energy safety policies of Turkey as an energy corridor and the effects of Turkish-Russian energy cooperation and dependence on these energy safety policies. In this scope the methodology of the study has been based on historical process of the relationship between two countries and Turkey's strategic location as an energy route is evaluated through existing pipelines. Besides, it has been approached quantitatively due to the use of energy as an instrument of foreign policy and at the same time natural gas relation with Russia has been studied by the use of up-to-date numeric data and by quantitative data. Turkey's need of alternative energy resources and routes regarding the whole realities of energy safety, as it is seriously dependent upon Russia on energy, is also an output of this study.

Keywords: Turkey, Russia, Natural Gas, Energy Security.

GİRİŞ

Enerji talebi giderek artan Türkiye enerji açısından dışa bağımlı bir ülke olup, enerji ihtiyacının büyük bir çoğunluğunu dışarıdan ithal etmektedir. Türkiye Rusya'ya özellikle doğal gaz açısından önemli derecede bağımlı ülkelerden biridir. Türkiye'nin doğalgaz ithalatının yaklaşık %60'ını gerçekleştirdiği Rusya'nın pazar çeşitlendirme yönünde attığı adımlar önem arz etmektedir. En büyük kozu enerji olan, enerji üzerinden yaratmaya çalıştığı ekonomik ve özellikle siyasal üstünlükle hegemonya kurmaya çalışan ve topraklarında dünya doğal gaz rezervlerinin üçte biri gibi bir oranı barındırmasıyla dünya enerji piyasasında önemli bir aktör olan Rusya dünya ekonomisinde kendisinden söz ettiren ülkelerden biridir. Dünyanın en büyük doğal gaz ithalatçısı olma özelliğiyle de birçok ülkeyi enerjide kendisine bağımlı kılan ülkelerin başındadır.

Avrupa'da Almanya'dan sonra Rusya'nın en büyük doğalgaz müşterisi olan Türkiye'nin, Rusya ve İran dışında doğalgaz tedarik edebileceği diğer kaynakların sınırlı olması ve elektrik üretiminde doğalgaza

*Bu çalışma, Zeliha Haskız Hodaloğulları tarafından hazırlanan "Enerji Arzı Güvenliği Bağlamında Türkiye'nin Doğal Gaz Açısından Rusya'ya Bağımlılık Durumunun Türk Dış Politikasına Etkisi" adlı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

**Selçuk Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü.

*** Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü.

olan yüksek orandaki bağımlılık, Türkiye'nin Rusya karşısındaki pazarlık gücünü sınırlandırmaktadır (Yılmaz,2014:3). Türkiye için Rusya, doğal gaz ihtiyacını karşıladığı en önemli kaynak ülke hükmündeyken; Rusya için ise, Türkiye sahip olduğu kaynakların iletiminde önemli bir enerji koridoru/pazarı konumundadır. Rusya, Türkiye'nin stratejik konumu sayesinde kolaylıkla Türkiye üzerinden enerji kaynaklarını Akdeniz'e oradan da dünya pazarlarına ulaştırabilecektir. Ayrıca Türkiye, bulunduğu konum itibarıyla Batı'nın bölgede Rusya tarafından kontrol edilmesine imkân vermektedir. Böylesi bir durum enerji alanındaki Rusya'nın gücünü ve kozunu kaçınılmaz bir şekilde artırmaktadır.

Özellikle SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle beraber bu iki ülke ilişkileri farklı bir boyut kazanmıştır. Türkiye'nin bağımsızlığını yeni kazanan ve enerji rezervleri bakımından zengin olan Türk Cumhuriyetleri ile yakın ilişkiler kurmasının yanı sıra zengin Hazar enerji kaynaklarına olan konumu Türkiye'yi Rusya'nın daha da ilgisini çeken ülke konumuna getirmiştir. Aynı zamanda ülkeler arasında köprü konumunda olan Türkiye, boru hatlarının geçiş güzergâhındadır. Mevcut enerji kaynaklarının batıya taşınmasında en uygun rotalardan biri olan, enerji mücadele trafiğinin tam ortasında yer alan bir konumdadır. Bir anlamda uluslararası alanda enerji arzını enerji talebine ulaştıran geçiş ülkesi konumunda güvenilir güzergâh olarak kabul edilmektedir. Nitekim günümüzde ekonomik gelirinin büyük bir kısmını enerji ihracatından elde eden Rusya için enerji kaynaklarının dünya pazarlarına güvenilir bir şekilde sunumu göz ardı edilemeyecek kadar değerli bir konudur. Kısacası, enerji politikaları noktasında her iki ülkede birbirine ihtiyaç duymaktadır. Ancak Rusya'ya olan bağımlılığın Türkiye için daha hayati ve ciddi boyutlarda olması bağımlılığın Türkiye açısından daha yoğun ve tek taraflı bir konumda olduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle artan enerji talebini karşılamada kullanılacak arz miktarı için bir ülkeye olan bağımlılığın artması sonucu bunun ekonomik ve politik sonuçları neticesinde enerji güvenliği sorunu algılanmaya başlanmıştır.

Daha önce literatürde yapılmış çalışmalara bakıldığında enerji güvenliği olgusunun anlam ve içeriği, çeşitli tanımlamalarla daha da geniş bir biçimde anlaşılabilir. Bu konuda petrolün güvenlik boyutunu ele alan Alkin ve Atman'a (2006) göre, özellikle küresel rekabette petrol güvenliğinin sağlanması konusunda, dünyada meydana gelen farklı tehditleri ele almak ve ortaya çıkan sonuçlarla da güvenlik boyutunda değerlendirmeler yapmak gerekmektedir. Bu kapsamda günümüzdeki güvenlik tehditleri, petrol arz kaynağından ihtiyaç duyulan noktaya kadar geçen tüm unsurlar etkilemektedir. Günümüzdeki enerji güvenliğini etkileyen olası tehditler şunlardır; Enerji arz, ulaşım, taşıma ve rafineri kaynaklarına yönelik terörist saldırı ve sabotajlar, deniz yolu güzergâhlarına ve petrol tankerlerine yapılan korsan saldırılar ve küresel ölçekte yapılan siyasi, ekonomik ve askeri yaptırımlardır (Alkin ve Atman, 2006:47). Pamir ise; ülkelerin ithalat bağımlılıkları ve enerji kaynak kontrollerini ele aldığı çalışmasında tahminlerden yola çıkarak, dünya petrol bölgeleri arasında taşınacak olan miktarın hem mutlak değer olarak artacak olması, hem de bugün yüzde 46 olan seviyesinin yüzde 63'e çıkacak olması, büyük güçler arasındaki, taşıma yollarının kontrolü savaşımının ne kadar zorlu geçeceğine de bir gösterge (Pamir, 2005:61) oluşturduğunu vurgulayarak güvenlik sorununa petrol üzerinden çözüm önerileri sunmuştur. Göral'ın (2011), Avrupa ile potansiyel enerji sağlayıcıları arasında bulunan Türkiye'nin Avrupa ülkelerinin enerji güvenliğini sağlamada stratejik bir rol üstlendiğini dile getirdiği çalışması ise enerji güvenliğine Türkiye'nin AB'nin enerji güvenliğine katkısı bazında ele almıştır. Dağcı ve Çaman'da enerji kaynakları ile ilgili olarak arz güvenliğini birçok ülke için, özellikle de ileri sanayi ekonomileri ve önde gelen askeri güçler açısından temel bir ulusal çıkar meselesi olarak görülmüş, AB'nin enerji güvenliği konusunu dış politikasına sistematik bir şekilde dâhil etmenin önemini kavramış durumda (Dağcı ve Çaman, 2013:23) olduğunu Avrupa Birliği (AB) dış politikasında enerji arz güvenliği konusu üzerinden enerji arz güvenliğine açıklık getirmiştir. Son olarak Şadan Çalışkan'ın (2009) Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılık ve enerji arz güvenliği sorunu analiz ettiği çalışmasına da bakıldığında enerji güvenliği ve bağımlılık arasındaki ilişki üzerine oldukça geniş literatür çalışmalarının varlığı görülmektedir.

Türkiye ile Rusya arasındaki doğalgaz ilişkisinin Türkiye enerji güvenliğine etkisinin boyutunu anlayabilmek adına, diplomatik, politik ve jeostratejik analizlerin yardımı ile tarafların bağımlılık durumları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran nitelik ise, Türkiye-Rusya arasındaki kompleks karşılıklı bağımlılık durumunun gerçekte tek yönlü enerji bağımlılığına dayanan bir ilişki üzerinden yürüdüğüdür. Türkiye'nin Rusya'ya olan bu bağımlılığı azalmadıkça ve alternatif enerji kaynaklarının etkin ve ekonomik kullanımı sağlanmadıkça enerji güvenliği gibi çok önemli bir açmazı netleştirmek amacı yürütülmüştür. Çalışma güncel verileri kullanılarak, bağımlı olduğumuz Rusya'ya diğer bir çok çalışmalarda olduğu gibi genel enerji politikalarından ziyade yalnızca doğalgaz alanında bağımlılık boyutumuza ve doğalgaz arz güvenliğine vurgu yapması noktasında farklılık arz etmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye Rusya doğalgaz ilişkisinin tarihsel süreci çerçevesinde yapılan doğal gaz antlaşmalarına yer verilmekle beraber, sırasıyla Türkiye'nin enerji koridoru konumu itibarıyla Rusya ile arasındaki mevcut doğalgaz boru hatları, enerji güvenliği tanımı üzerinden doğalgaz arz güvenliği kavramı tanımlanıp, dışa bağımlılığın enerji arzı güvenliği üzerinde tehdit unsuru oluşturması hasebiyle diğer alternatif enerji tedarikçisi olabileme potansiyeline sahip ülkeler ele alınacaktır. Sonuç bölümünde yukarıda açıklananların ışığında genel bir değerlendirme ve Rusya'ya bu denli bağımlı bir ülkenin özelliğiyle enerji güvenliği noktasında tüm gerçekleri göz önünde bulundurması ve geliştirilebilecek çözüm önerileri ile çalışma sonlandırılacaktır.

1. Türkiye Rusya Doğal Gaz İlişkisinin Tarihsel Gelişimi

Soğuk Savaş döneminde, jeopolitik konumu Türkiye'yi, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğuna karşı oluşturulan Batı güvenlik sistemi içinde önemli bir unsur haline getirmiş ancak 1980'li yılların sonlarından itibaren uluslararası sistemde değişen güç dengeleri, Türkiye ve Rusya'nın coğrafi olarak içinde bulunduğu Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanlar üçgenini de etkileyerek, hem Rusya ve hem de Türkiye'yi bir yandan rakip ülke olarak bölgesel güç olma yarışı içine sokarken bir yandan da belli bazı bölgesel konularda işbirliğine itmiştir (Dartan vd., 2002:133).

Türkiye ve Rusya Karadeniz Ekonomik İşbirliği üyesidir. KEİ üyesi ülkeler arasında Rusya, Romanya ve Bulgaristan Türkiye'nin başlıca ticaret ortaklarıdır. Bu açıdan ilk sırada bulunan Rusya ile yapılan ticaret, Türkiye ile örgüt üyesi ülkeler arasındaki toplam dış ticaret hacminin %47,9'unu oluşturmaktadır. Başka deyişle, Türkiye'nin KEİ üyesi ülkelerle yaptığı dış ticaretin neredeyse yarısı Rusya'nın payına düşmektedir (Kolobov vd., 2006:94). KEİÖ topluluğunda Rusya ve Türkiye en büyük ve söz sahibi olan iki ülkedir. Asya ve Avrupa kıtalarında bulunan devletlerin kaderini büyük ölçüde etkileyen bu iki ülke arasındaki ilişkiler zaman içerisinde inişler ve çıkışlar yaşamıştır.

1960-1970'li yıllarda SSCB ile Türkiye arasındaki güvensizlik havası sona ermiş ve ikili ilişkiler canlanmaya başlamıştır. Bu dönemde SSCB'nin yardımıyla Türkiye'de petrol rafinerisi ve çeşitli alanlarda sanayi tesisleri inşa edilmiştir. 9 Eylül 1984 tarihinde ise Rusya ile ilk Doğal Gaz Anlaşması imzalanmıştır.

18 Eylül 1984 tarihinde eski Sovyetler Birliği ile doğalgaz sevkiyatına dair anlaşmaya göre Sovyetlerin yetkili kuruluşu Soyuzgazexport, doğalgaz sevkiyatının ayrıntılarını ve fiyatını belirlemek, ticari sözleşme yapmak üzere görevlendirilmiştir. Türkiye'de de konu ile ilgili çalışmalar BOTAŞ tarafından yürütülmüş, 1985 yılında yaptırılan Doğalgaz Kullanım Etüdü ile tüketim potansiyeli ve boru hattı güzergâhı belirlenmiştir. Bu etütle özellikle Kuzey Batı Anadolu elverişli bölge olarak seçilmiştir (Ültanır, 1998:172).

Bu anlaşmayla 1987'den itibaren yılda 6 milyar m³ doğalgaz alınmaya başlanmıştır. Batı hattı olarak da bilinen bu hatla Rus doğal gazı Rusya'dan çıktıktan sonra Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan'ı geçerek Tekirdağ üzerinden Türkiye'ye ulaşmaktadır (Oğan, 2003:1).

Türkiye'nin SSCB enerji kaynaklarına olan ilgisini artırmak için anlaşma metnine "Sovyet dış ticaret kurumunun Türkiye'ye ihraç edilen doğalgazdan elde edeceği gelirin esas kısmını Sovyet dış ticaret kurumlarının ihtiyacı ve Türk tarafının olanakları bağlamında piyasa koşullarında satılan Türk mallarını alması için kullanacağı" 5. maddesi konulmuştur. Bu madde, SSCB'nin çöküşüne kadar uygulanmıştır (Ulchenko, 2001:143). 1987'de yürürlüğe giren Türkiye- SSCB Doğal Gaz Anlaşması ve bu anlaşmanın içerdiği SSCB'den alınacak doğal gazın bedelinin bir kısmının Türk mal ve hizmetleriyle ödemesi koşulu sayesinde, Türk müteahhitlik firmaları 1987'den itibaren Rus pazarına girmeye başlamış ve SSCB'nin yıkılmasıyla bu süreç ivme kazanmıştır (Moskova Ticaret Müşavirliği, 2001:24).

Rusya Federasyonu ile ikinci doğal gaz alım anlaşması peşin alım olarak 10 Aralık 1996'da imzalanmıştır. 8 milyar m³/yıl gaz alımını öngören anlaşmanın 23 yıl yürürlükte kalması planlanmıştır. Bu anlaşmanın Turusgaz (7) ile 18 Şubat 1998'de yapılan anlaşmayla paralel yürütülmesi öngörülmüştür (Oğan, 2003:1).

İlk doğal gaz alımına başlanıldığı yıl olan 1987 ile 1994 yılları arasında 1,9 milyar Dolar tutarında doğalgaz ithalatı gerçekleştirilmiş olup, bu tarihler arasında belirlenen mal listeleri kapsamında kayda alınan ihracat miktarı 271 milyon Dolar, gerçekleştirilen müteahhitlik hizmetleri toplamı ise 609 milyon Dolar olmuştur (Benli, 2011:22).

Anlaşılabildiği üzere, 1990'lar da genel bir tavır olarak daha çok ikili ilişkilere ağırlık verilmiş olup, 2000'li yıllarda Soğuk Savaş'ın yorgunluğunu atan Rusya, Vladimir Putin dönemiyle beraber reform süreciyle ve enerji kaynaklarına verilen önemle birlikte ikili ilişkiler çok boyutlu ve yoğun bir hal almaya başlamıştır.

Bu durum Rusya'yı dış politikasını ekonomik yaklaşımlar doğrultusunda ilerletmeye daha çok yöneltmiş olup, kaçınılmaz bir şekilde Türk dış politikası ve ekonomik ilişkilerine de yansımıştır. 11 Eylül

sonrası vuku bulan değişim sürecinde ABD, Rusya, Çin arasında Kafkasya Orta Asya odaklı mücadele başlamış ortaya çıkan güven sorunsalı neticesinde de iki ülke ilişkilerinde işbirliğine gitme yolunu seçmişlerdir. Türkiye ise çatışan çıkarları, uluslararası konjonktürü iyi okuyabilir ve denge siyasetini akıllı bir şekilde yürütebilirse, bir kuvveti diğerine karşı kullanarak söz konusu bölgelerde oldukça büyük kazanımlar sağlayabileceğini (Tören,2015) anladı.

Rusya'nın girişimleri ile Mavi Akım (1) olarak da bilinen üçüncü doğal gaz anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Rusya, Türk doğal gaz pazarında mutlak hâkimiyetini ilan etmiştir. Siyasi yönü ile de çeşitli tartışmalara neden olan Mavi Akım Projesi zaman zaman Türkiye ile Rusya arasında gerginliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Ancak, bütün bu tartışma ve soruşturmalara rağmen proje tamamlanmış ve 30 Aralık 2002'de boru hattı bir teslim protokolü ile resmen faaliyete geçirilmiştir(Oğan,2003:1).

2009 da hareketli gelişmelerle sonuçlanan Rusya Başbakanı Vladimir Putin'in Türkiye ziyareti sonucu ülkeler arası 20 protokol imzalanmıştır. Bu protokoller başta petrol doğalgaz olmakla beraber kültür, ticaret vs. gibi alanlarda da mevcuttu. Her imzalanan protokol önemliydi ancak ziyaretin en önemli yanı ve sürprizi Türkiye'nin Nabucco Projesi'nin rakibi Güney Akım Projesi'ne destek vermesi ve İtalyan Başbakanı Silvio Berlusconi'nin de görüşmelere katılması olmuştur(Oğan,2009).

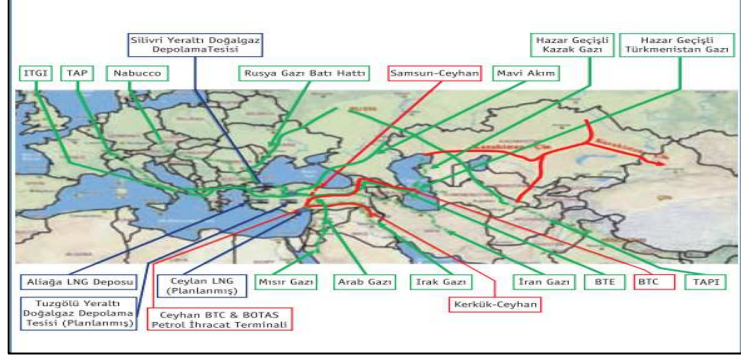
Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 1 Aralık 2014 Türkiye ziyaretindeki iki ülke arasında doğalgaz konusunda da önemli adım atılmıştır. Ukrayna'daki gelişmeler sonrasında gerilen Avrupa Birliği-Rusya ilişkileri, Rusya'yı Türkiye'ye yakınlıktır ve iki taraflı kazan-kazan (win-win) ilişkisine dayalı işbirliğine götürmektedir. Putin'in Türkiye ziyareti ile işbirliğindeki ilk adım olarak çantadan doğalgaz fiyatında % 6'lık bir indirim ve ek 3 milyar metreküplük doğal gaz ithalatı çıkmıştır. Bu indirim, Türkiye için yıllık 30 milyar metreküplük doğalgaz ithalatında yaklaşık 700 milyon dolarlık tasarrufa denk geliyordu(Taşkan,2014).Bu ziyaretinde ayrıca Putin gerçekleştirdiği basın toplantısında Güney Akım'ı iptal ederek, yerine Türkiye üzerinden geçecek yeni bir boru hattı inşa etmeyi istediklerini açıklamıştır.Böylece yeni doğalgaz satışı ve sonrası bu durum yeni işbirliği ortamı sinyallerini vermiştir.Ancak Türkiye'nin bir Rus uçağını hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle düşürülmesi sonrası yaşanan uçak krizinin ardından bu proje belirsiz bir süreliğine askıya alınmıştır.

Türk-Rus ilişkileri, Çarlık Rusya'sı ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaşlar, Soğuk Savaş dönemi ve SSCB sonrası Avrasya odaklı rekabetten sonra, günümüzde sürekli artan ticaret rakamları, karşılıklı yatırımlar ve ortak projeler ile yakın dönemde stratejik ortaklığın dahi telaffuz edildiği bir noktaya doğru ilerlemektedir. Özellikle ABD'nin Irak işgalinden sonra Türkiye ile RF arasındaki ilişkilerin daha da yakınlaştığı ve iki ülkenin kendilerine çevreleyen coğrafyaya karşı ortak duruş sergiledikleri görülmektedir. Çünkü Türkiye ve RF, Irak'ta işgal sonrası yaşananları, ulusal güvenliklerine zarar veren ve kaosa yol açabilecek gelişmeler olarak değerlendirmiştir. Devam eden süreçte ABD'nin Irak'a kuzeyden müdahale etmesine imkân veren 1 Mart 2003 tezkeresinin TBMM tarafından reddedilmesi, Washington-Ankara ilişkilerinde büyük sarsıntı yaratmıştır. Bu durum Moskova'ya hâkim olan "Türkiye'nin her koşulda ABD'nin sarsılmaz müttefiki olduğu düşüncesinin" yavaş yavaş değişmesine neden olmuştur(Sapmaz,2008:270-275). Özellikle 2000'li yıllardan itibaren ekonomik ve siyasi alanda gelişmeler meydana gelmiştir. Bu dönem "Rusya-Türkiye işbirliği süreci" olarak nitelendirilmektedir.Ancak ilişkiler 2016 Kasım ayında yaşanan uçak krizi sonrası Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in,bu durumun iki ülke arasındaki ilişkilerde ciddi sonuçlar doğuracağını söylemesi üzerine gerginlik boyutuna ulaşmıştır.

2.Türkiye Enerji Koridoru-Enerji Terminali Konumu

Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkeler ile onlarla irtibatlı çok sayıda ülkenin, sıcak denizlerle bağlantısını sağlayan boğazlar, Türkiye'nin sınırları içerisindedir. Etnik, dinsel, tarihsel ve jeopolitik hesaplar ve hesaplaşmalardan kaynaklanan bitmez tükenmez mücadele ve savaşlara beşiklik eden Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Doğu'nun hepsine birden, önemli bağlarla bağlı ve aynı zamanda komşu olan tek ülke yine Türkiye'dir(Aras,2001:216). Dünyanın en zengin bölgesi olarak kabul edilen Ortadoğu coğrafyasında yer alan, Hazar bölgesine olan konumu ve enerji ihtiyacını güvenli ve sürekli bir şekilde karşılamak isteyen Avrupa ülkeleri için en önemli geçiş coğrafyasında yer alan bir özelliğe sahiptir. Özellikle Hazar Havzası'nın zengin enerji kaynaklarının Avrupa'ya iletilmesinde, Doğu-Batı transit ülke olma özelliğine sahiptir. Türkiye mevcut boru hatlarının yanı sıra, pek çok yeni projeye de dâhil olmuştur. Bu projelerin bitirilmesiyle Türkiye, yakın gelecekte Doğu-Batı Enerji Koridoru olmasının yanı sıra, Kuzey-Güney Enerji Koridoru olmaya aday, AB ülkelerini enerji krizinden kurtaracak kilit ülke konumuna gelecektir. Böylece AB ile kurulacak enerji işbirliği, tam üyelik sürecinde Türkiye'nin önemini daha da arttıracaktır(Bayraç,2009:135).

Şekil 1: Doğu'yla Batı Arasında Enerji Koridoru Olma Yolunda Türkiye

Kaynak: (Yazar,2013:63).

Sonuç olarak; Türkiye, Hazar bölgesinden uluslararası piyasalara enerji naklinde kavşak konumda yer alarak Hazar havzası ülkelerinin ve hatta bazı yönlerden Rusya'nın bile vazgeçemeyeceği, Ortadoğu'nun görmezden gelemeceği ve enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınması noktasında Avrupa'nın yanında isteyebileceği derecede önemli bir stratejik konuma sahiptir. Kendi münhasır ekonomik bölgesinden geçişine izin verdiği projelerle de enerji koridoru olma siyasetini ilerletmektedir.

Ancak özellikle Orta Asya ile Kafkasya'da bulunan enerji kaynaklarını Avrupa'ya taşıyan projelerinin merkezinde yer alırken, Rusya gibi enerji devine zarar vermeden ilişkilerini sürdürmeye çalışmalıdır. Neticede unutulmamalıdır ki, Rusya Türkiye için arka plana atılmayacak kadar önemli bir ticaret ortağıdır.

Özetle, Türkiye, enerji de yenedünya düzeninin kurulması çabalarının yoğunluk kazandığı geçiş döneminde büyük avantajlara sahip olduğu kadar ciddi tehditlerle de karşı karşıya kalan bir konumdadır (Ediger,2011:43). Enerji transferi yapan bir devletten, Enerji "hub"ı olmak isteyen Türkiye'nin, avantajlarının ve eksiklerinin farkına vararak ve bunları göz önünde bulundurarak hareket sahasını ve politikalarını belirlemesi beklenmektedir.

2.1. Türkiye Rusya Arasındaki Önemli Doğal Gaz Boru Hatları ve Olası Projeler

Türkiye yakın ve uzak çevresindeki her türlü enerji yatırımını, üretimini ve pazarlanmasını yakından izlemelidir. Çünkü Türkiye enerji özeğinin periferisinde fakat akım haritasının merkezinde yer alan ülkedir. Enerji akım haritasındaki doğu-batı veya kuzey-güney yönlü değişme veya yoğunlaşma, Türkiye'yi yakından ilgilendirecektir (Akdemir ve Kuşçu,2012:87). Türkiye ancak bulunduğu stratejik öneminin bilinciyle hareket ettiği noktada bu avantajlı durumdan kendisine karlı bir pay çıkarabilecektir.

Türkiye'nin bu avantajının farkında olan Rusya'da boru hattı konusunda Türkiye'ye göz ardı edemeyecek boyutta bağımlıdır. Çünkü gazın aktarımının sağlanması için önce altyapı yatırımı, bu yeni altyapı yatırımları için de yüklü bir finansman gerekmektedir. Bu da Rusya için zorlu bir süreci ve külfeti beraberinde getirecektir. Türkiye'nin dâhil olduğu ve olacağı projelerle Rusya büyük hamlelerine devam edebilecektir.

Rusya, Kuzey Akım boru hattı ile Kuzey Avrupa ülkelerinin doğal gaz ihtiyacına önemli bir katkı sağlamıştır. Polonya ve Ukrayna bypass edilse de, Kuzey Akım, Kuzey Avrupa'yı Druzba hattı Balkanlar ve Orta Avrupa çevresini, Mavi akım ise Türkiye Yunanistan ve Bulgaristan'ı kuşatmış bir hattır. Şimdi Rusya, Güney Avrupa'ya gaz satmayı önemli hedef olarak belirlemiştir (Akdemir ve Kuşçu,2012:87). Rusya ile mevcut ve olası doğalgaz iletim hatlarımız aşağıdaki gibidir.

2.1.1. Rusya Arz Kaynağı (Batı Hattı)

Yıllık 4 milyar m³ kontrat miktarı olan ve Rusya arz kaynağından Ülkemize doğal gaz iletimi sağlayan Rusya Federasyonu-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı 845 km. Uzunluğunda olup, Ülkemize Bulgaristan sınırında Malkoçlar'dan girmekte, Hamitabat, Ambarlı, İstanbul, İzmit, Bursa, Eskişehir güzergâhını takip ederek Ankara'ya ulaşmaktadır (BOTAŞ,2013:23).

2.1.2. Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı

Türkiye'nin doğalgaz alanında yapmış olduğu en büyük doğalgaz anlaşmalarından biri olan Mavi Akım Projesi, Rusya Federasyonu ile Türkiye arasında bağımlılığı artıracak noktada eleştirilere maruz kalan, doğrudan Türkiye'ye doğal gaz veren üçüncü doğal gaz alım anlaşmasıdır.

Botaş ve Gazeksport arasında imzalanan 25 yıl süreli anlaşmaya göre, Rusya Federasyonu topraklarından başlayıp Karadeniz'den geçecek bir boru hattı ile Türkiye'ye yılda 16 milyar m³ doğal gaz taşınması kararlaştırılmıştır. Projenin yaşanan gecikmelere rağmen başlangıçta doğal gaz verme miktarı 2 milyar

m³ olarak belirlenmiştir. 25 yıllık anlaşma süresince Rusya'dan toplam 365 milyar metreküp doğal gaz alınması planlanmıştır(Oğan,2003).

Türkiye RF'den ithal ettiği yılda 16 milyar m³ doğal gazı kullansa da kullanmasa da 25 yıl süreyle Rusya'ya para ödeyecek ve bu gazı RF'nin izni olmadan bir diğer üçüncü bir ülkeye ihraç edemeyecekti. Türkiye, tüketeceği doğal gazın %75'ini Rusya'dan satın almak durumunda olacaktır. Türkiye'nin depolama tesisi eksikliği de düşünüldüğünde RF'ye doğal gaz yönünden bağımlılık bu proje ile daha da artacaktır.

Mavi Akım öncesinde 2002 yılında Rus doğalgazını alan 20 Avrupa ülkesi içerisinde üçüncü büyük müşteri olan Türkiye, Mavi Akım'la beraber Almanya'dan sonra Rusya'nın ikinci en büyük müşterisi olmaktadır(Oğan,2003). Ayrıca, Türkmenistan doğal gazının Trans Hazar Hattı'yla Türkiye'ye taşınması söz konusuysen, Türkiye'nin Rusya'yla imzaladığı Mavi Akım projesi Hazar gibi enerji zengini bölgeyle oluşabilecek enerji rejiminin önünü bir anlamda kısıtlamıştır.

2.1.3. Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı

Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki Beregovaya Gaz Kompresörü'nden Karadeniz'in altından Bulgaristan'a uzanan bu proje (900 km. Karadeniz'in altı olmak üzere) 2 bin kilometreden fazla uzunluğa sahiptir. Bulgaristan'da bir "Güney" bir de "Kuzey" olmak üzere iki ana dağıtım rotası üzerinden Avrupa'ya gaz dağıtımı planlanmaktadır(Temur,2010:56). Güney Akım boru hattı Mavi Akımdan sonra Rusya'ya enerji bağımlılığını daha da artıracak bir projedir.

Türkiye bir taraftan Nabucco ile Rus doğalgazına bağımlılığını azaltılmaya çalışılırken, diğer taraftan da Güney Akım ile yine Rusya'dan doğalgaz elde etme çalışmaları yapması zaman zaman eleştirilere maruz kalmasına sebep olmaktadır.Fakat burada asıl amaç, enerji yolları çeşitlendirilmesi ve güvenliğinin sağlanması olduğu düşünülmektedir.Ancak Putin'in 2014 Türkiye ziyaretinden sürpriz enerji kararları çıkmıştır. Putin, bir süredir sıkıntı yaşadığı AB'ye Türkiye ziyaretinde rest çekerek Güney Akım Projesi'nden vazgeçileceğini açıkladı

2.1.4. Türk Akımı Doğalgaz Boru Hattı

AB ile anlaşmazlık nedeniyle Güney Akım projesini iptal ederek AB'ye siyasi bir mesaj veren Rusya Ukrayna topraklarını kullanmadan Türkiye'ye yeni bir hat inşa edeceğini açıklamıştı. Rusya'nın Güney Akım projesini iptal kararı sonrası inşası planlanan Türk Akımı projesinin detayları ise 2015 Ocak aylarında somutlaşmaya başlamıştır.Ankara'da Enerji Bakanı ile görüşen Gazprom Başkanı Aleksey Miller, Karadeniz'in altından geçerek Türkiye'ye ulaşacak Türk Akım'ından ilk gaz sevkiyatı için tarih açıkladı; hedef ilk gazın Aralık 2016'da gönderilmesi açıklaması yapılmıştır.

Güney Akım Boru Hattı, 931 kilometresi Karadeniz, bin 455 kilometresi Avrupa karasında toplam 2 bin 386 km. uzunluğa sahip olacaktır. Sadece Karadeniz geçişinin maliyeti yaklaşık 22 milyar dolar olacaktır. Ancak "Türk Akımı" güzergâhında, Karadeniz geçişi 2 bin 100 kilometre kılacağı için maliyet de 10 milyar dolar kadar düşmüş olacaktır. Petrol fiyatlarındaki düşüşün Rusya ekonomisini zora soktuğu bu dönemde, 10 milyar dolarlık maliyet düşüşü Rusya için oldukça avantaj sağlayacaktır(Erdil,2015). Bu projeye Rusya hem maliyetini azaltmış olacak hem de Türkiye'yi enerji geçiş noktasında güçlendirecektir. TANAP 'ta göz önüne alındığında bu projelerle Trakya özellikle enerji noktası haline alacak gibi görünmektedir. Ancak şu da bir gerçektir ki her yeni proje Rusya'ya olan bağımlılığı artırmaktadır.

Türkiye'nin boru hatları diplomasisinde RF' ye karşı net bir politika izleyememesine Batılı devletlerin etkileri, kaynak ülke olarak RF'nin enerji alanında daha güçlü olması ve bir dış politika aracı olarak boru hatlarını başarılı şekilde kullanması gibi etkenler de mevcuttur ama Türkiye'nin çıkarlarını en üst düzeyde koruyacak "enerji politikasının olmayışı diğer nedenlerden daha kuvvetli etkiler doğurmaktadır(Kanbal,2012).

3. Bir Dış Politika Aracı Olarak Enerji Güvenliği

Enerji güvenliği özellikle son yıllarda çok popüler olmuş bir terimdir. Dünya enerji rezervlerindeki azalışla enerji güvenliği konusunu her zamankinden daha da önemli hale getirmiştir. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) son yıllarda enerji güvenliğine daha fazla eğilmesi de bu durumun sebeplerindedir.

Enerji güvenliği kavramının farklı tanımları yapılmaktadır(Sevim,2009:93-94).

1. Enerjinin sürekli olarak güvenilir, temiz ve çeşitli kaynaklardan/ülkelerden uygun miktarlarda ve uygun fiyatlarla sağlanması ve yüksek verimlilikte tüketilmesi.

2. Yeterli miktarlardaki enerji kaynaklarına, tutarlı fiyat ve istikrarlı bir kaynaktan, fiili olarak tehdit altında olmayan ulaşım imkânları vasıtasıyla (boru hattı, uygun deniz yolları vs.) adil dağılım çerçevesinde erişilebilmesi.

3. Dünyadaki enerjinin akıllı kullanılması,

4. Ekonominin ihtiyacı olan enerji hizmetlerinin devamlı olarak bulunabilmesidir.

Bir diğer tanımlamada, enerji güvenliği, "Enerjinin çeşitli şekillerde, yeterli miktarda ve karşılanabilir fiyatlarda her zaman elverişli olmasıdır." diye ifade edilmiştir (Bora,2009:26).

Ekonominin önemli girdilerinden enerjinin, güvenliğinin sağlanabilmesi adına en başta ekonomilerinin istikrarlı sürdürülebilmesi için gerekli olan enerjinin kesintisiz sağlanabilmesi koşulu sağlanmalıdır. Neticede enerjiyi dışa bağımlı bir şekilde temin eden ülkelerin ekonomik dengelerinin sağlıklı yürüyebilmesi, ihtiyaçları olan enerjiye zamanında, uygun maliyetle ulaşmalarına bağlıdır. Aynı şekilde enerji odaklı ekonomiye sahip üreticiler içinde bu durum ekonomik dengelerin bozulmasına yol açabilir.

Enerjinin güvenliği ile devletlerin güvenliği arasında da yüksek oranda bir bağlantı bulunmaktadır. Enerjiyi korumanın yanı sıra devletlerin çıkarlarını da korumaya yönelik bir kavram olarak önümüzde durmaktadır. Sonuçta enerji güvenliği yaşanabilecek herhangi bir sorun, ülkelerin ekonomileri ile birlikte siyasi ilişkilerini de etkileyebilecek boyuttadır. Enerji kaynaklarından sürekli bir biçimde karşılanabilmesi, yani enerji güvenliğini sağlamış olmak, devletlerin, uluslararası sistemdeki güç ve nüfuzlarını arttırmanın yanı sıra ekonomik ve politik kazanımları da beraberinde getirmektedir. Ancak tam tersi enerji güvenliğini tesis edememek devletler için olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Artan enerji fiyatları, küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda gelişen duyarlılık, dünya enerji talebindeki artışa karşın tükenme eğilimine girmiş olan fosil yakıtlara bağımlılığın yakın gelecekte devam edecek olması, yeni enerji teknolojileri alanındaki gelişmelerin artan talebi karşılayacak ticari olgunluktan henüz uzak oluşu, ülkelerin enerji güvenliği konusundaki kaygılarını her geçen gün daha da artırmaktadır (ETKB,2014).

Enerjinin az ama talebinin çok olması ve ülkeler arası boru hatları ile kaynaklarına ulaşmanın sürekliliğinin sağlanmasında enerji güvenliği konusunu ön plana çıkarmıştır. Enerji güvenliği de hem arz konusunda hem miktar konusunda hem de fiyat konusunda her boyutta kendisini yoğun bir şekilde göstermektedir.

Tüm bu açılardan bakıldığında enerji güvenliği sağlanabilmesinin şartları olarak ortaya şu noktalar çıkmaktadır; kaynak bölgelerin güvenliğinin sağlanması, kaynak bölgeler ve kaynak ülkeler ile işbirliği sürecinin geliştirilmesi, enerji kaynaklarında çeşitlendirmeye gidilmesi, enerji ulaşım güzergâhlarının güvenliğinin sağlanması ve yaşanabilecek herhangi bir kriz ihtimaline karşın rezervlerin depolanması için uygun ortamı sağlama. Enerji güvenliğini daha sağlıklı hale getirebilmenin yolları kaynak çeşitlenmesine gitmek, var olan enerji kaynaklarının türlerini çoğaltmak, enerji tüketiminde verimliliğin arttığı ve aynı şekilde pazar şeffaflığının artırılmasıyla başarı sağlanmış olacaktır.

3.1. Doğalgaz Arz Güvenliği

Enerji güvenliği; enerji kaynakları zengin olan ülkeler için enerji talep güvenliği, Türkiye gibi ithal enerji kaynaklarına ihtiyaç duyan ülkeler için ise, enerji arz güvenliği olarak iki ayrı başlıkta incelenebilir. (Şekil 2).

Şekil:2 Enerji arz ve talep güvenliği kavramları

Kaynak: ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI STRATEJİK ARAŞTIRMA VE ETÜT MERKEZİ (SAREM) (2007).

Arz güvenliği hem ithal eden hem de ihraç eden ülkeleri karşılıklı olarak ilgilendirmesinden dolayı uluslararası politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Netice arz güvenliğine politik veya teknik sebeplerden dolayı yaşanabilecek herhangi bir krizde, bürokratik yaptırımlar, ambargolar ve hatta sıcak çatışmaların yaşanması durumunun varlığı dünya sistemini etkileyecek boyutta olduğunun göstergesidir. Türkiye gibi doğalgazda özellikle % 93 seviyelerinde dışa bağımlı ülkeler de yaşanacak arz kesintileri bile ekonomik ve toplumsal temelde ciddi krizlere yol açabilmektedir. Isıtma amaçlı doğalgaz kullanımının yaygın olduğu ülkelerde kış aylarında doğal gaz talebinin artması, elektrik üretiminde doğalgazın yakıt olarak yaygın kullanıldığı gibi talebin yoğun ve hayati mertebede yer aldığı ülkelerde arz güvenliği daha da bir önem arz etmektedir. Doğalgaz arz güvenliğini gözetken her ülke, kesintisiz ve ucuz doğalgaz arzını sağlamayı amaçlamaktadır.

3.2. Türkiye’de Enerji Arz Güvenliği Politikalarının Temel Bileşenleri

Türkiye, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu üçgeninde bulunan en önemli jeopolitik öneme sahip bir ülkedir. Türkiye’nin ayrıca, NATO, AGİT, Avrupa Konseyi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) ve İslam Konferansı Teşkilatı üyeliği gibi farklı uluslararası boyutta üyelikleri vardır ve AB üyeliği süreci de devam etmektedir. Türkiye jeopolitik konum itibarı ile doğalgaz ve petrol boru hatlarının en güvenli geçiş yoludur(Çomak,2011).

Türkiye’nin güneyi, kuzeyi ve doğusunda bulunan devletlerin büyük bir bölümü, dünyanın en zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip devletleridir. 21. yüzyılda bölgesinde önemli bir güç merkezi olma hedefiyle hareket eden Türkiye’nin, karşı karşıya olduğu en önemli meselelerden biri ise enerji güvenliğini sağlayabilmek ve güçlendirebilmektir.

Ülkemizde enerji arz güvenliğini sağlamaya yönelik politika ve stratejileri; dünyadaki genel yönelimlerin yanı sıra, bölgesel alanda ve global düzeyde enerji dinamiklerinde önem arz eden tüm aktörlerin politika ve stratejileri analiz edilerek ve ülke gerçeklerimiz dikkate alınarak, özellikle AB müktesebatı ve içinde bulunduğumuz jeopolitik perspektiften bakılarak oluşturulmuştur. Temel enerji politikamız;

- Dışa bağımlılığın en alt düzeye indirilmesi,
  - Kaynak çeşitliliğine, yerli ve yenilenebilir kaynaklara önem verilmesi,
  - Çevre üzerindeki etkilerin en aza indirilmesi,
  - Enerjinin verimli üretilmesi ve kullanılması,
  - Serbest piyasa uygulamaları içinde kamu ve özel kesim imkânlarının harekete geçirilmesi,
  - Ülke enerji ihtiyaçlarını güvenli, sürekli ve en düşük maliyet ve en az çevresel etkilerle karşılayacak tedbirleri alan politikaların hayata geçirilmesi,
- şeklinde kısaca özetlenebilir(ETKB2014,:28).

Arz güvenliği ile amaçlananın mutlaka Türkiye’nin enerji alanında kendi kendisine yeterliliğin sağlanması, teknolojik ve araştırma-geliştirme projeleri de arz güvenliği stratejisinde göz önünde bulundurulmalı, tek kaynağa bağımlılık, ekonomik ve siyasi tehdit barındırmasından dolayı enerji kaynak ve ülke çeşitlendirilmelidir. Enerji kaynakları arasında daha belirli bir denge gözetmek gerekmektedir.

Çeşitli sözleşmelerle kaynak ülke çeşitlendirmesine giden Türkiye enerji güvenliğini sağlamayı hedeflemektedir. Bu sözleşmeler; Türkiye ile SSCB arasında 25 yıllık bir doğalgaz alım sözleşmesi yapılmıştır.1988’de Cezayir ve 1995’te Nijerya’dan sıvılaştırılmış doğalgaz alımına başlayan Türkiye, 1996 yılında bu sefer İran’la bir anlaşma yapmıştır 1997’de ise Türkiye ve Rusya bir kez daha ortaklığa giderek Mavi Akım Projesi gerçekleştirilmiştir. 1998’de ise Türkiye yine Rusya’dan, bu sefer yeni bir doğalgaz anlaşması yapmıştı(BOTAŞ,2014).2006 tarihinde, Şah deniz Projesi olarak da bilinen 15 yıllık bir anlaşma yapmıştır. Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğalgaz Boru Hattı (ITGI Projesi) ve Nabucco Projesi ile ilgili çalışmalar ise devam etmektedir Günümüzde Türkiye’nin doğalgaz ihtiyacının %60’ından fazlasının Rusya Federasyonu’ndan sağlandığı göz önüne alındığında, Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı’nı genişletmeyi hedefleyen Mavi Akım II Projesi de enerji güvenliğinde tek bir kaynak bölgeye bağımlılığı kurtarma noktasında yararlı olacağı düşünülmektedir. Yapılmış ve yapılması planlanan sözleşmelerle de talep açığının kapatılması sonucuna ulaşmak mümkündür. Ayrıca hemen yanı başında bulunan Hazar Havzası’nın Türkiye için iyi bir fırsat olduğu hususu gözden kaçmamalıdır.

Doğal gaz arz güvenliğini sağlayabilmek ve boru hattı gazına olan bağımlılığı azaltmak sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG), yöntemi de enerji güvenliğini sağlama noktasında Türkiye için bir alternatif yöntemdir. Bunun farkındalığıyla Türkiye LNG iletimine önem vermekte ve yatırımlar yapmaktadır. Arz kaynaklarının çeşitlendirilerek arz güvenliğinin ve tedarikte esnekliğin artırılması amacıyla BOTAŞ tarafından,1988 yılında imzalanan alım anlaşması kapsamında 1994 yılından itibaren Cezayir’den, 1995 yılında imzalanan alım anlaşması kapsamında ise 1999 yılından itibaren Nijerya’dan LNG alımına başlanmıştır(EPDK,2013:25).

Asya ve Avrupa arasında stratejik geçiş ülkesi olan, aynı zamanda büyük bir enerji pazarı konumunda bulunan Türkiye doğalgaz ithalatında kaynak çeşitliliği, arz güvenliği ve arz sürekliliği noktasında da güvenilir olmasından dolayı büyük enerji taşıma projeleri geliştirerek sahip olduğu bu avantajlardan faydalanabilecektir. Ayrıca enerji kaynaklarının taşınması noktasında Türk Boğazlarının kullanımı enerji güvenliği açısından, boğazların önemini daha da iyi hissettirmektedir. Yoğun tanker trafiği ve tehlikeli yük taşıyan tankerin varlığı ve yaratabileceği olası tehlikeler düşünüldüğünde enerji kaynaklarında herhangi bir kesintinin önüne geçmek ve çevreye zararı önlemek adına Boğazların yanında alternatif enerji ihraç güzergâhları ile enerji güvenliğine yönelik çözüm getirilebilir.

Ülkemizin enerji arz güvenliği bağlamında son yıllarda, enerji piyasamızın rekabete dayalı ve şeffaf bir piyasa anlayışı çerçevesinde yeniden yapılandırılması, yerli ve yenilenebilir kaynak potansiyelimizin tespiti ve kullanımı, nükleer enerjinin elektrik üretimine dâhil edilmesi, enerji verimliliği ve yeni enerji teknolojilerinden yararlanılması gibi alanlarda yasal ve teknik çalışmalarla önemli aşama kat edilmiştir(ETKB,2014).Kaynak çeşitliliğini artırma noktasında özellikle de petrol ve doğalgaza olan bağımlılığı azaltmak adına fosil yakıtlara ağırlık verilmesi planlanmaktadır. Ayrıca alternatif enerji tedarikçisi bulma yoluda dışa bağımlılığın enerji arzı güvenliği üzerinde tehdit unsuru olma durumunda çözüm noktalarından biri olabilir.

3.3. Rusya'ya Alternatif Olabilecek Enerji Kaynak Ülkeleri

Türkiye'nin doğalgaz ihtiyacını karşılamak ve doğal gaz arzının güvenliğini ve çeşitliliğini sağlayabilmek için, uzun dönemli doğalgaz alım satım anlaşmaları imzalamıştır. Buna göre;

- Rusya Federasyonu ile Batı Hattı ve Mavi Akım anlaşmaları kapsamında toplam 20 milyar^{m3}/yıl,
- İran ile 9,5 milyar^{m3}/yıl,
- Azerbaycan ile 3 anlaşma kapsamında toplam 12,75 milyar ^{m3}/yıl,
- Türkmenistan ile 16 milyar ^{m3}/yıl miktarında doğalgaz ile
- Cezayir'le 4,4 milyar ^{m3} /yılve
- Nijerya ile 1,4 milyar ^{m3} /yıl miktarında LNG alım anlaşmaları mevcuttur(BOTAŞ,2013).

Türkiye, toplam enerji ihtiyacının ortalama %25'ini doğalgaz ile karşılayan bir ülke olup, bu gazın tamamına yakını ithal etmektedir. Toplam doğalgaz ithalatının %60'ını Rusya'dan sağlamaktadır. Bu durum ise Türkiye açısından bir takım kaygıları ortaya çıkarmaktadır.Çünkü gelecek dönemlerde, Rusya-Türkiye ilişkilerinin bozulmasına bağlı olarak bazı kesintileri ve enerji krizlerini yaşama olasılığını gözönünde tutmalıdır.Giderek artan enerji ihtiyacı da Rusya'ya bağımlı olan Türkiye 'yi farklı arayışlara mecbur kılmaktadır.

Bu yüzden Türkiye dış ülkelere yani ithalata bağımlı olmasından dolayı bağımlılığını azaltma noktasında bir takım alternatif kaynak ülke bulma çabası içerisinde. Sonuçta tek bir ülkeye ya da tek bir tip enerji kaynağına aşırı bağımlı olmanın yalnızca ekonomik değil;siyasi bağımlılığı da beraberinde getireceği aşıkardır.Neticede enerji bir ticari bir ürün olmasına rağmen, siyasi konulardan etkilenen ve siyasi manevralarla şekil alan bir araç konumundadır.Özellikle doğalgazda Rusya'ya bağımlı Türkiye geleceğini riske atmak istememekte ve başka seçeneklerin bir an önce devreye girmesi noktasında yeni müşteri arayışıyla harekete geçmektedir.Ancak Rusya'ya bağımlılığı azaltmayı hedefleyen, herhangi bir anlaşmazlık durumunda alternatif bir kaynak bulma düşüncesinde olan Türkiye için Irak, ne denli sağlam bir kaynak, Türkiye'nin enerjide bağımlı olduğu Rusya'ya gerektiğinde yüzçevirebilecek gücü verebilecek bir ülke potansiyeline sahip miydi? Doğalgaz ithal ettiği Azerbaycan, İran ve gelecekte projeler yapmayı planladığı Türkmenistan bu konuda alternatif olabilir miydi?

Irak'ın kuzeyindeki bilinen petrol rezervinin, dünyadaki toplam rezervin yaklaşık yüzde 10'una denk geldiği, yeni keşfedilen alanlarla beraber toplam doğalgaz rezervinin de yaklaşık 4,5 trilyon metre küp olduğu öngörülmektedir.

Avrupa Enerji ve Kaynak Güvenliği Merkezi'nin (EUCERS) Direktörü Friedbert Pflueger'in tahminlerine göre Türkiye'nin İKBY'ye doğalgazın binmetreküpü için 250 dolar ödeyebileceği ifade edilmiştir. Bu da Rus gazına ödenen paranın yarısına tekabül etmektedir(Türkiye ve Kuzey Irak'ın Yeni Enerji AnlaşmasındakiDetaylar,2013).Asıl sorun Bağdat merkezi hükümetinin onayı olmadan hiçbir özerk yönetimin uluslararası bir anlaşmayı imzalamaya hakkı yoktur.Bu açıdan bakıldığında Kuzey Irak Kürt Yönetimi, bölgesindeki petrolle ilgili uluslararası şirketlerle imzaladığı anlaşmalar Bağdat'ın onayını almamasından dolayı yasal değildir. Zaten Bağdat yönetiminin de Ankara'ya tepkisi, Kuzey Irak Kürt Yönetimi ile Türk Hükümeti arasında sözkonusu anlaşmanın yapılmasından kaynaklanmaktadır (Semin,2014).Ayrıca Irak enerji ticaretinde orada yaşayan Türkmenlerin durumunu doğrudan etkiler olmuştur. Türkiye tepki göstermekte ve buna karşılık Iraklılar Türkmenlere baskı uygulamaktadırlar. Neticede enerji kaynakları bağlamında Irak'ta politik,etnik,grupların dahil olduğu yoğun bir yönlendirme ve baskının olduğu ,her geçen gün daha da artan iktidar ve güç mücadelesi sahnelenmektedir.Kısaca ,Irak siyasetinde yaşanan olumsuzluklardan etkilenen bir

enerji politikasına sahiptir. Irak, ambargolar ve savaşlarla geçen yıllardan sonra bu yapılan anlaşmalarla Türkiye için kesintisiz, güvenilir enerji sağlamada güçlü bir alternatif mi sorusu üzerinde halen düşünülmektedir.

Enerji konusunda dışa bağımlı bir politika izleyen Türkiye, artan enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü Rusya'dan sonra İran'dan karşılamaktadır. Özellikle Türkiye'nin İran'dan yıllık 10 milyar metreküp doğal gaz alması ile sonuçlanan 1996'da 25 yıllığına yapılan anlaşma Türkiye için oldukça önemlidir. Aynı zamanda İran, Türkiye Avrupa Doğalgaz boru hattı projesiyle de Türkiye üzerinden Avrupa'ya gaz iletimi sağlamaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin ihtiyaç duyması halinde hattan doğal gaz temin etmesi, Türkiye'ye gaz ithalatında İran'ın iyi bir partner olabileceğini düşündürmektedir. Ancak 2008 İran'ın teknik sebeplerle Türkiye'ye yaptığı günlük doğalgaz sevkiyatını önemli ölçüde kesmesi, İran'ın tutarsız tavrı dikkate alındığında riskler taşıyabileceğini göstermektedir.

Tüm bunlarla birlikte İran'ında Türkiye'ye sattığı gaz miktarı kadar gazı daha uygun bir fiyat tarifesi üzerinden Türkmenistan'dan aldığı gerçeği de ortadadır. Türkmenistan'ın kendi gazını Hazar'dan geçirerek Türkiye üzerinden dünya pazarında pazarlamasının önündeki en büyük engelin İran'ın doğalgaz politikalarının olduğu düşünülmektedir. Zira İran'ın gaz rezervinde dünyanın ikinci sırasında olmasına rağmen İran'a yönelik uygulanan yaptırımlar nedeniyle İran'ın elindeki doğalgaz kaynaklarını tam kapasite işletemediği bilinmektedir (Taşken, 2014). Neticede Rusya bile İran'ın dünya sisteminden izole edilmesine yönelik girişimlerden faydalanarak, kendisinden sonra en zengin doğalgaz rezervine sahip İran'ı devre dışı bırakarak kendisine avantaj elde etme peşindedir.

Verilen bilgilere göre Türkiye şuan en pahalı gazı İran'dan alıyor olması ve İran'ında güvenlik gerekçeleri de düşünüldüğünde kaynak sağlamada doğru bir seçim olup olmadığı sorusunu karşımıza çıkarmaktadır. Bu durumda Türkiye enerji konusunda çok daha hassas ve yapıcı politikalar üretmesi gerekmektedir.

Türkmenistan da alternatif tedarikçi konumundadır. 1998 yılında imzalanan gelecekte amacına ulaşarak gaz alımına başlanılacağı düşünülen Hazar Geçişli Türkmenistan -Türkiye -Avrupa DGBH projesi ile Türkiye 16 milyar metreküp Türkmen gazından faydalanabilecektir.

Hazar bölgesinde yer alan ve dünyanın 4. büyük doğalgaz rezervine sahip bir ülke ile enerji ilişkilerinin daha yoğun gerçekleşmesi Türkiye için iyi bir fırsattır. Türkiye İran, Azerbaycan, Irak, aynı zamanda Cezayir ve Nijerya'dan sağlayabileceği ithal doğalgazın yanısıra spot alımlar ve yerli üretim hacimlerini genişletilirse doğalgaz arz güvenliği ve kaynak çeşitliliğini sağlamada önemli adımlar atmış olacaktır.

Özet olarak, bu tarihi kurguda oyunu yönlendirecek kapasite, tecrübe ve her türlü donanımına sahip olan Türkiye'nin, özellikle boru hattı politikalarında bu gerçekleri göz önünde bulundurması, bölgesel kısır döngüleri kırarak iyi tasarlanmış stratejiler ve yeni açılımlar geliştirmesi bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Pala, 2014:6).

SONUÇ

Türkiye için Rusya göz ardı edilemeyecek boyutta doğalgaz ithalatı yaptığı ve bunu yaparken de kesintisiz, güvenilir bir enerjiye ihtiyaç duyduğu ülkenin başındadır. Hal böyle olunca Türkiye Rusya ile ilişkilerini her geçen gün iyileştirmek zorunda kalacaktır. Ancak şu da bir gerçektir ki, bu denli bağımlılığın enerji güvenliği adına tehlikesinin farkındalığıyla hareket edilmelidir. Son yaşanan uçak krizi akabinde de anlaşılmaktadır ki, Rusya istediğinde politik tavrını enerji üzerinden tehditle göstermektedir.

Rusya'dan Türkiye'ye doğal gaz sevkiyatı ile başlayan enerji münasebeti, Soğuk Savaş yıllarında birçok konuda farklı görüşlerde yer alan Türkiye ve RF profiline ardından günümüzde Türkiye'nin ilk nükleer santralinin Moskova tarafından inşasının söz konusu olduğu yoğun iş birliğinin hâkim olduğu bir süreç içerisinde görmekteyiz.

Türkiye, Rusya'ya verdiği ve yapım aşamasına gelen Mersin'in Akdeniz kentinde yedi yıl içinde inşa edilmesi planlanan nükleer santral yapım işi (Arso, 2010) de dikkat çeken noktalardan biridir. Ancak itiraf edilebilir ki mevcut durumda Rusya'ya doğalgaz açısından yaklaşık %60 civarlarında bağımlı olan Türkiye'nin aynı zamanda Rusya'nın tüm finansmanını sağladığı, sınırlarımız içerisinde Rusya'nın sahip olduğu nükleer santral projesini Rusya'ya vermesi, Rusya'ya bağımlılığını azaltmayı hedefleyen ve bu noktada alternatif enerji ve tedarikçisi bulmayı planlayan Türkiye için ne kadar doğru bir enerji siyasetidir bilinmez.

Enerji güvenliği sağlanabilmek adına, enerji kaynaklarının çıkartıldığı veya üretildiği bölgelerin güvenliğine ve enerji kaynakları açısından çeşitlendirmeye gidilmesi, rezervlerin depolanması, uluslararası alanda işbirliğine, taşıma hatlarının güvenliğinin sağlanmasıdır. Ayrıca devletler için enerji güvenliğini

sağlamak adına, alternatif enerji kaynaklarının yaratılmasında özellikle seçilen bölgeler ve devletlerin çatışmalardan uzak, istikrarlı, olmaları güvenliğinin zedelenmemesi için önemli noktalardandır.

Türkiye’de enerjide kaynak ülke ve enerji taşıma güzergâhlarını çeşitlendirmesi gerekliliği düşünüldüğünde Hazar bölgesinde birçok devlet ile işbirliği sürecinin onun için daha sağlıklı olacağı düşüncesiyle hareket etmektedir. Ancak Hazar enerji kaynaklarından elde edilecek kazanımlar ve enerji güvenliği noktasında iki ülke bu bölgede karşı karşıya kalmaktadır. Nihayetinde Hazar bölgesi boru hattı savaşının kızıştığı, boru hatlarının hangi ülkeden çıkacak ve ne tip enerji kaynaklarını taşıyacak, nasıl bir güzergâh takip ederek, nerede sona ereceğine ilişkin sorunların yaşandığı bir bölgedir. Her iki ülkenin de enerji güvenliği adına vazgeçemeyeceği bir bölgedir. Rusya, Hazar enerji kaynaklarını kendi toprakları üzerinden taşımak istemektedir.

Azeri petrolü ve doğalgazının büyük bir kısmı Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı vasıtasıyla Türkiye’ye getirilmektedir. Kazakistan’da şu anda yapılmakta, Türkmen ve Özbek doğalgazları ise büyük oranda Rusya üzerinden taşınmaktadır. Bu enerji kaynaklarını Rusya’ya tamamen kaptırmamak adına Hazar Denizi’nin altına dönecek boru hatlarıyla Türkiye’ye getirilmesi için daha çok çaba sarf etmelidir. Gerekirse bu noktada işbirliği yapabileceği ülkelerle ilişkilerini güçlendirmelidir. En nihayetinde enerji güvenliğinin tesis edilmesindeki önemli noktalardan biri olan tek bir ülkeye bağımlı hale gelmemenin ışığında, Hazar enerji kaynaklarının birden fazla güzergâh üzerinden dünya piyasalarına ulaştırılmasına karar verilmelidir. Sanayi sektöründe vazgeçilmez bir girdi olan enerjiye sahip olmak, nakil hatlarını elde tutmak ve bunları denetim altında bulundurmamak birçok ülke için en temel amaç halindedir. Bunlara sahip olmanın yanı sıra bu kaynakların temiz ve güvenilir olması da bir o kadar önemlidir. Ancak şu husus da unutulmamalıdır ki enerji nakil güzergâhının nereden ve nasıl olacağı özellikle enerji güvenliği bağlamında Rusya’nın enerji politikasının temellerini oluşturmaktadır.

Sonuçta tek bir ülkeye ya da tek bir tip enerji kaynağına aşırı bağımlı olmanın yalnızca ekonomik değil; siyasi bağımlılığı da beraberinde getirir. Neticede enerji bir ticari bir ürün olmasına rağmen, siyasi konulardan etkilenen ve yine siyasi manevralarla etkili bir araç konumundadır. Özellikle doğalgazda Rusya’ya bağımlı Türkiye geleceğini riske atmamak için başka seçeneklerin bir an önce devreye girmesi noktasında harekete geçmelidir.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR,İ.Oğuz- KUŞÇU,Veysel(2012)."Küresel Enerji Eksenleri ve Türkiye'nin Coğrafi Konumu", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 26,ss.82-107.
- ALKİN,Kerem.-ATMAN,Sabit(2006).*Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açısından Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkinleri*, İstanbul:Ticaret Odası Yayınları.
- ARAS,O.Nuri(2001).*Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi*, İstanbul: Der Yayınları.
- ARSU,Şebnem(2010)." Turkey's Pact with Russia will Give it Nuclear Plant ", *The New York Times*,13 Mayıs 2010.
- SAREM(2007).*Enerji Arz Güvenliği*, Stratejik Araştırma Ve Etüt Merkezi Yayınları.
- BAYRAÇ,H.Naci(2009)."Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğalgaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma", *ESOGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S. 1,ss.115-142.
- BENLİ, A.Oya(2011).*Rusya Federasyonu Ülke Raporu*, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi.
- BOTAŞ(2012). *Sektör Raporu 2013*, Ankara.
- BOTAŞ(2014).*Doğal Gaz Alım Anlaşmaları*,[http://www.botas.gov.tr/index.asp\(E.T:03.12.2014\)](http://www.botas.gov.tr/index.asp(E.T:03.12.2014)).
- ÇOMAK,Hasret(2011).“Türkiye'nin Enerji Güvenliği”,[http://www.konrad.org.tr/Enerji/08COMAK.pdf\(20.03.2011\)](http://www.konrad.org.tr/Enerji/08COMAK.pdf(20.03.2011)).
- DAĞCI, Kenan-ÇAMAN, Efe(2013).“Enerji Politikaları Ve Enerji Güvenliği Perspektifinden Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası”, *OAKA*, C.8,S.16,ss.21-48.
- DARTAN, Muzaffer- HATİPOĞLU Esra- DİKKAYA Mehmet(2002).*ECO Bölgesi. Uluslararası Aktörlerin Rolü ve Türkiye*, İstanbul: Marmara Toplum Enstitüsü Yayınları.
- EDİĞER, V.Şevket(2011). *Enerjide Yeni Türkiye*, Akademik Forumu, Ankara: TÜBA-Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- EPDK(2013).*2012 Yılı Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu*, Ankara.
- ERDİL,Merve(2014).“İşte Türk Akımı”,*Hürriyet*,5 Aralık 2014.
- GÖRAL,Emirhan(2011).“Avrupa Enerji Güvenliği Ve Türkiye”, *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, ss.117-139.
- KANBAL,Burcu(2012).“Enerji Devi Rusya Federasyonu ve Rusya -Türkiye İlişkilerinde Enerji,Uluslararası Politika Akademisi,[http://politikaakademisi.org/enerji-devi-rusyafederasyonu-ve-rusya-turkiye-iliskilerinde-enerji,\(9.05.2012\)](http://politikaakademisi.org/enerji-devi-rusyafederasyonu-ve-rusya-turkiye-iliskilerinde-enerji,(9.05.2012)).
- KOLOBOV,Oleg- KORNİLOV,Aleksandar - ÖZBAY,Fatih(2006). *Çağdaş Türk-Rus İlişkileri: Sorunlar ve İşbirliği Alanları*, İstanbul Tasam Yayınları.
- OĞAN, Sinan(2003).“Mavi Akım Projesi: Bir Enerji Stratejisi ve Stratejisizliği Örneği”, *Stadma*, S.7,ss.1-20.
- OĞAN, Sinan(2009). Enerji Politikamızda Değişiklik Sinyalleri: Rusya Stratejik, Türkiye ise Ekonomik Çıkarlara Üstünlük Veriyor?, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi(TÜRKSAM),[http://www.turksam.org/tr/makale-detay/182-enerji-politikamizdedegisiklik-sinyalleri-rusya-stratejik-turkiye-ise-ekonomik-cikarlara-ustunlukveriyor\(7.08.2009\)](http://www.turksam.org/tr/makale-detay/182-enerji-politikamizdedegisiklik-sinyalleri-rusya-stratejik-turkiye-ise-ekonomik-cikarlara-ustunlukveriyor(7.08.2009)).
- ÖZKUL,Ö.Bora(2009). *Avrupa Enerji Güvenliğinde Türkiye'nin Yeri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul: İstanbul Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- PALA,Cenk(2014)."Irak:21.Yüzyılın Yeni Enerji Deposu",<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014.01.30.7403/irak-21-yuzyilin-yeni-enerji-deposu>,(30.01.2014).
- PAMİR, Necdet(2005)."Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler",*Stratejik Analiz*, s.68-74.
- SAPMAZ, Ahmet(2008).*Rusya'nın Trans Kafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*, İstanbul: Ötüken.
- SEMİN,Ali(2012)."Bağdat –Erbil arasında Petrol Krizi ve Türkiye",*Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*,<http://www.bilgesam.org/incele/1116/-bagdat-erbil-arasinda-petrol-krizi-veturkiye/#.Vu05VtKLTDC>(27.7.2012).
- SEVİM, Cenk(2009)."Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği ve Paradigma Değişimleri", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Mayıs 2009, S.13.
- TAŞKAN,Vahap."Putin'in Türkiye Ziyaretinden Doğalgaz İndirimi Çıktı", *Uluslararası Politika Akademisi*, <http://politikaakademisi.org/putinin-turkiye-ziyaretinden-dogalgazindirimi-cikti/> (Erişim:3.12.2014).
- TAŞKEN, Cemalettin."İran'la Doğalgaz Anlaşmazlığı",*Ankara Strateji Enstitüsü*, www.ankarastrateji.org/haber/iran-la-dogalgaz-anlasmazligi-1146/, (11.02.2014).
- TEMUR, Ferit(2010). *Rusya'nın Enerji Politikaları*, Rusya Raporu, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara.
- ETKB(2014)."Enerji",<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=enerji&bn=215&hn=12&nm=384&id=384>.
- ÜLTANIR,M.Ö.,"21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Enerji Stratejisinin Değerlendirilmesi", *Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği*, Yayın No. TUSİAD-T/98-12/239,İstanbul.
- YAZAR, Yusuf(2013).*Enerji İlişkileri Bağlamında Türkiye Ve Orta Asya Ülkeleri –Rapor*.
- YILDIZ, Dursun(2013)." AB'nin Rusya'ya Enerji Bağımlılığı Azalır mı?",*Uluslararası Strateji Ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi*,8 Kasım 2013, (Erişim):<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=2062&konu=16>(Erişim:2.02.2014).
- YILMAZ, Emre(2014). *Rusya-Çin Doğalgaz Anlaşması ve Türkiye'ye Etkisi*, Araştırma Raporu, Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi.